

MELHAMETU'L-HARÂFÎŞ VE EVLÂDU HÂRATINÂ
ROMANLARININ VÂKIA, MEKÂN, ZAMAN VE KİŞİ
BENZERLİĞİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI
A COMPARISON OF THE NOVELS "MALHAMETU AL-
HARAFİŞ " AND "AVLADU HARATINA" IN TERMS OF
EVENT, PLACE, TIME AND PERSON SIMILARITIES

RAMAZAN ASLAN

[Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı
Res. Asst., Trabzon University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Rhetoric
asln.4747@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8712-4393>]

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Eylül/September 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 16 Kasım/November 2020

Yayın Tarihi / Published: 15 Aralık/December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Yıl / Year: 2020 *Sayı – Issue:* 49 *Sayfa / Pages:* 419-439

Atf/Cite as: Aslan, Ramazan. "Melhametu'l-Harâfîş Ve Evlâdu Hâratinâ Romanlarının Vâkia, Mekân, Zaman ve Kişi Benzerliği Yönünden Karşılaştırılması-A Comparison of the Novels "Malhametu al-harafish " and "Avladu Haratina" in Terms of Event, Place, Time and Person Similarities". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity 49 (Aralık-December 2020): 419-439.

<https://doi.org/10.17120/omuifd.797841>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. /
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via
plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/omuifd>

Copyright © Published by Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Ondokuz Mayıs University,
Faculty of Divinity, Samsun, Turkey. All rights reserved.

Melhametu'l-Harâfiş ve Evlâdu Hâratinâ Romanlarının Vâkıa, Mekân, Zaman ve Kişi Benzerliği Yönünden Karşılaştırılması*

Öz: Arap romanının en önemli öncülerinden kabul edilen Necîb Mahfûz kaleme aldığı başarılı ve özgün eserleriyle bu türü zirve noktasına ulaştıran isimlerin başında gelmiştir. Dünya edebiyatında da tanınmaya başlayan yazar romandaki başarılı çalışmalarıyla “1988 Nobel Edebiyat Ödülü” ile taltif edilmiştir. Necîb Mahfûz birçok eserinde Mısır sokağı üzerinden tüm insanlığı ilgilendiren ve onları ortak payda etrafında toplayan değerlere dair mesajlar vermiş ve içinde buldukları durumun tablosunu bir sosyolog gibi sunmayı başarmıştır. Bu bağlamda yazılan Evlâdu hâratinâ ve Melhametu'l-harâfiş romanları Necîb Mahfûz'un edebiyat dünyasına sunduğu bu türden romanların başında gelmiştir. Romanların ana teması halkı ezen yönetimlere başkaldırarak toplumun tamamını kucaklayan adalet temelinde bir sistem tesis etmek olmuştur. Vukû zamanı belli olmayan olaylar, özelde gücü elinde bulunduran aşiret sistemi genelde ise ülkelerin yönetimini elinde bulunduran iktidarlar etrafında dönmüştür. Bundan hareketle yapılan çalışmada Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan Evlâdu hâratinâ ve Melhametu'l-harâfiş romanları vâkıa, mekân, zaman ve kişi benzerliği yönünden mukayese edilmiş ve yazarın bu romanları üzerinden Mısır sokağı-nın arka planına inilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arap Edebiyatı, Arap Romanı, Mısır, Necîb Mahfûz, Adalet.

A Comparison of the Novels "Malhametu al-harafish " and "Avladu Haratina" in Terms of Event, Place, Time and Person Similarities

Abstract: Naguib Mahfouz who is accepted the cornerstone of the Arabic novel, thanks to his successful and unique books, had been the leading author that brought this genre to the top. The author that started to be worldwide, was awarded with “Nobel Prize for Literature in 1988” for his successful works of novel. Mahfouz in his many books, had given messages on the values which bother all people and unite them around a common aim with reference to the society of Egypt and succeeded to reflect their ongoing situation like a sociologist. The novels “Malhamatu al-harafish and Avladu Haratina” which was written in aforementioned context are the most important novels of this genre. The main theme of the novels are to revolt against the administrations and to found a system around the justice that embrace all

* Bu makale 22.06.2020 tarihinde tamamlanan “Necîb Mahfûz'un Melhametu'l-Harâfiş Romanının Şekil ve Muhteva Açısından Tahlili” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

the society. The events with uncertain time of occurrence had passed around the tribes which had the power and the administrations that rule the countries. Based on this article, the two novels which have big value in Arabic literature had been compared in terms of similarity of event, place, time and people and it had been tried to go in depth of Egypt society through these novels.

Keywords: Arabic Literature, Arabic Novel, Egypt, Naguib Mahfouz, Justice.

Giriş

Necîb Mahfûz'un (1911-2006) *Evlâdu hâratinâ* (Sokağımızın Çocukları) romanı 1959 yılında "el-Ehrâm" gazetesinde seri şeklinde yayımlandı. Hz. Âdem ile başlayan roman insanlık serüvenini sembolik bir tarzda ele aldı.¹ Necîb Mahfûz'u *Evlâdu hâratinâ* romanını yazmaya iten sebep 1952 Mısır Devrimi'nden sonra meydana gelen olaylar oldu. Devrimden sonra belli bir tabakanın ayrıcalık elde ederek güçlenmesi ve hatta Mısır'da krallık dönemlerini andıran feodal yapıların yeniden ortaya çıkması yazarı hayal kırıklığına uğrattı. Bu durum sonucunda ortaya çıkan adalet boşluğu Mahfûz'un zihnini yoğun bir şekilde meşgul etti. Bu temayı yazıya dökmeye karar veren yazar, "ilk maya" olarak isimlendirdiği *Evlâdu hâratinâ* romanını kaleme aldı. Necîb Mahfûz bu romanın ana fikrini "büyük adalet hayali ve arayışı" şeklinde tanımladı. Romanın diğer bir fikri ise adalet, aşk ve bilim üçlüsünden hangisinin güç ile elde edilebileceği sorusuna cevap aramak oldu.²

Roman ilk tefrikalarından itibaren Mısır'da geniş bir yankı uyandırdı. Birçok edip ve din adamı bu romanın basımının derhal durdurulması yönünde kampanya başlattı. Gazetenin Yazı İşleri Müdürü Muhammed Hasaneyn Heykel, karalama kampanyalarına rağmen eserin basılmasını sağladı. Tartışmalar yazarın 1988 Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldıktan sonra da devam etti ve hatta bu roman sebebiyle yazar hakkında ölüm fetva-

1 Enis Fehmi İklâdiyûs, *Udebâu fâzû bi câizeti nûbel* (Kâhire: Merkezu'l-Ehrâm li't-Tercemeti ve'n-Neşr, 1999), 172.

2 Bkz. Recâ Nakkâş, *Necîb Mahfûz safahâtun min muzakkerâtihi ve advâu cedîde alâ edebihi ve hayâtihi* (Kâhire: Merkezu'l-Ehrâm li't-Tercemeti ve'n-Neşr, 1998), 243-244.

sı verildi.³ Abdulhamîd Keşk (1933-1996), *Kelimetuna fi'r-reddi alâ Evlâdi hâratinâ: Necîb Mahfûz* adlı eseriyle romana ağır eleştirilerde bulundu ve Necîb Mahfûz'u İslâmî değerlere saldırmakla itham etti.

Eser Leyla Tonguç Basmacı tarafından 2008 yılında *Cabelâvi Sokağı'nın Çocukları*⁴ adıyla Türkçeye çevrildi. Musa Yıldız, *Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları*⁵ adıyla kaleme aldığı tezinde bu romana değindi ve ayrıca Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz'un *Evlâdu Hâratinâ Adlı Romanındaki Sembolik Kavramlar ve Çözümlemesi* adıyla bir seminer sundu.⁶ Yine Rashad Seyidov tarafından *Necîb Mahfûz'un Cabelavi Sokağının Çocukları Eserinin Şahıslar Bakımından İncelenmesi*⁷ adıyla bir yüksek lisans tezi kaleme alındı.

Yazarın *Melhametu'l-harâfiş* (Ezilenlerin Destanı) adlı eserine gelince; Necîb Mahfûz'un 1959 yılında kaleme aldığı *Evlâdu hâratina* adlı romanı başta Mısır olmak üzere birçok Arap ülkesinden sert tepkiler alınca Mahfûz bu tepkilere bir reddiye olarak İslâmî içerik ve sembollerle zenginleştirdiği *Melhametu'l-harâfiş* adlı romanını 1977 yılında edebiyat dünyasına sundu.

Melhametu'l-harâfiş romanı yazarın 1970'li yıllarda kaleme aldığı diğer romanlarından farklı olarak istisnai bir özelliğe sahip oldu. Bu dönemde kaleme aldığı romanlarının çoğunda açılım politikasını⁸ sert bir

3 Bkz. Nakkâş, *Necîb Mahfûz safahâtun min muzakkerâtihi*, 139.

4 Kırmızı Kedi, 2010.

5 Bkz. Musa Yıldız, *Necip Mahfuz'un Sembolik Romanları* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 50.

6 Bkz. Musa Yıldız, "Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz'un Evlâdu hâratinâ Adlı Romanındaki Sembolik Kavramlar ve Çözümlemesi", *Birinci Orta Doğu Semineri (Kavramlar Kaynaklar ve Metodoloji): Bildiriler (Elazığ, Mayıs, 2003)*, 209-238.

7 Bkz. Rashad Seyidov, *Necîb Mahfûz'un Cebelâvi Sokağı'nın Çocukları Eserinin Şahıslar Bakımından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).

8 1973 Arap-İsrail savaşından sonra Mısır'ın Enver Sedat önderliğinde izlemeye başladığı politikadır. Bu dönemde o ana kadar ki devletin mali politikası olan sosyalizmden kapitalizm ve liberalizme geçildi. Detaylı bilgi için bkz. Mahmut Turan-Muhammed Hüseyin Dağ, "Mısır Tarihinde Enver Sedat Dönemi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 78, (2018).

şekilde eleştiren yazar bu romanını umut vadeden bir tarzda kaleme aldı. Yazar, bunun tek sebebini 1973 Arap-İsrail savaşında Mısır'ın İsrail'e galip gelmesine ve bu zaferin Mısır'da yarattığı iyimser havanın umutları yeniden yeşertmesine bağladı.⁹ Dolayısıyla bu olumlu hava Necîb Mahfûz'un *Melhametu'l-harâfiş* romanını kaleme almasındaki temel sebep oldu. *Melhametu'l-harâfiş*'teki fikri öğretilerin, 1960'lı yıllarda Mısır toplumunu etkisi altına alan Cemal Abdunnâsir (1918-1970) sosyalizmiyle neredeyse birebir örtüşmesi yazarın bu eserini kaleme almasında etkili olan diğer bir faktör oldu.¹⁰

Eser 2013 yılında *Ezilenler* adıyla Volkan Atmaca tarafından Türkçeye çevrildi. Türkiye'de *Necîb Mahfûz'un Melhametu'l-Harâfiş Romanının Şekil ve Muhteva Açısından Tahlili* adlı yüksek lisans çalışması dışında herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmada başvuru başlıca kaynaklar Arap dünyasında ve biraz da Türkiye'de yapılan çalışmalar olmuştur. Bunlardan; Nâdiye Bedrâvi'nin *Necîb Mahfûz ve sîyeğu rivâyetin cedîde*, Enîs Fehmi İklâdiyûs'un *Udebâu fazû bi câizeti nûbel*, Abdullah İbrâhim'in *Mevsûatu's-serdi'l-arabi*, Recâ Nakkâş'ın *Fî hubbi Necîb Mahfûz* ve *Necîb Mahfûz safahâtun min muzakkerâtihî ve advâu cedîde alâ edebihî ve hayâtihî*, Corc Tarabîşî'nin *Allahu fî rihleti Necîb Mahfûz er-remziyye*, Abdulhamîd Keşk'in *Kelimetuna fi'r-reddi alâ Evlâdi hâratinâ* ile Muhammed Hasan Gânim'in *et-Tahlilu'n-nefsi dirastun nefsiyyetun fi Melhameti'l-harâfiş li Necîb Mahfûz* adlı eserler çalışmada başvuru başlıca kaynaklar olmuştur.

Çalışmada ayrıca kaynak olarak kullanılan ve konuyu detaylı bir şekilde ele alan tez ve makaleler de kaynak olarak kullanılmıştır. Musa Yıldız'ın *Necip Mahfuz'un Sembolik Romanları* adlı doktora tezi ve *Mısırlı Yazar Necîb Mahfûz'un Evlâdu Hâratinâ Adlı Romanındaki Sembolik Kavramlar ve Çözümlemesi* adlı seminer çalışması, Rashad Seyidov'un *Necîb*

9 Nakkâş, *Necîb Mahfûz safahâtun min muzakkerâtihî*, 338.

10 Nâdiye Bedrâvi, *Necîb Mahfûz ve sîyeğu rivâyetin cedîde* (el-Cîze: Mektebetu'l-Enclû'l-Mısıriyye, 1996), 156.

Mahfûz'un Cebelâvî Sokağı'nın Çocukları Eserinin Şahuslar Bakımından İncelenmesi adlı yüksek lisans tezi, Ahmed ed-Dureyni'nin *Mi'zenetu en-Nâci el-ehîre*, Haydar Berzân Sekrân el-Ukeyli'nin *et-Tekâbulâtu'n nassiyye fi rivâyeti Melhameti'l-harâfiş*, Ahmed Sabri'nin *Melhametu'l-harâfiş Necîb Mahfûz ani'l-Mehdiyyi'l-muntazar* ile *Harâfiş hînema rea Necîb Mahfûz el-Mehdiyye'l-muntazar* adlı makaleler ve bunların dışındaki birçok akademik çalışma, kullanılan kaynaklar arasında zikredilebilir.

1. Özet

1.1. Evlâdu hâratinâ

Evlâdu hâratinâ romanı, Mukattam Çölü'ne bakan bir sokağın içerisinde yer alan büyük bir konakta başlar. Sokak ilk başlarda zikredilmez; olaylar konakta cereyan eder. Konağın sahibi çöl dâhi bölgenin tamamını yöneten Cebelâvî'dir. Cebelâvî artık yorulmuş olacak ki mülkünün idari işlerini oğlu Edhem'e bırakır. Ancak diğer oğlu İdrîs bu karara sert bir şekilde karşı çıkar ve en sonunda evden kovulur. İdrîs çok geçmeden Edhem'i tuzağa düşürerek onu kendilerine bırakılacak olan mirasın yazılı olduğu sandığı açmaya ikna eder. İdrîs'in tuzağına düşen Edhem, babası tarafından suçüstü yakalanınca o da evden kovulur. Evden kovulan Edhem, eşiyile beraber sokakta sefil bir şekilde çalışarak yaşamaya başlar. Cebelâvî, Edhem'in oğlu Hümam'ı konakta yaşamayı teklif etmek üzere çağırır. Kadri ise bunun üzerine kıskandığı kardeşi Hümam'ı öldürür. Olaydan sonra Edhem affedilir ve çok geçmeden vefat eder.

Zamanla çoğalan nesil sokakta kalmaya devam eder. Cebelâvî, Edhem'in öldürülmesiyle kendini konağa hapseder. Başiboş kalan mülklerin idaresini ise onun adına zalimler ve zorbalar yöneterek onun soyunu gelirlerden mahrum ederler. Sırayla birbirini takip eden nesillerden Cebel, Rifâe, Kâsım ve Ârif gelerek bu zulmü ortadan kaldırmak ve sokakta adaletli bir yönetim kurmak isterler. Cebel, Cebelâvî'nin soyunu arkasına alarak vekilharç ve aşiret reislerinin yönettiği mülkü, giriştikleri büyük çatışmadan galip çıkarak ele geçirir. Cebel'in ölümüyle sokak eski zulmüne geri döner. Daha sonra Rifâe, ardından Kâsım ve Ârif gelerek atalarının âdil yönetimini sokakta yeniden kurmak isterler. Ancak kendilerin-

den sonra gelen nesiller Cebelâvî'nin mülkünü çetelerle birlikte ele geçirirler. En sonunda yine Cebelâvî'nin soyundan Ârif adında biri çıkar ve sokakta adaleti tesis eder.

1.2. Melhametu'l-harâfîş

Roman, başkahraman Âşûr'un daha bir bebek iken tekke duvarının dibine kaderin cilvesine terkedilmesiyle başlar. Mütedeyyin ve hikmet ehli yaşlı bir adam onu tekke duvarının dibinde bulur ve eve getirir. Adamın eşi çocukları olmadığı için ona Âşûr ismini vererek bebeği sahiplenir. Âşûr yirmili yaşlara gediğinde onu evlatlık edinen adam ölür, eşi köyüne döner. Kendisi ise adamın kardeşi tarafından evden kovulur. Âşûr çok geçmeden bir işe girer ve yanında çalıştığı bir adamın pek de güzel olmayan kızıyla evlenir. Yıllar sonra meyhanede çalışan Fulle adındaki fahişe bir kadına gönlünü kaptırınca yeniden evlenir. Bu evlilikten Şemseddin adında bir çocuk dünyaya gelir.

Âşûr ansızın mahallede insanları kasıp kavuran bir veba salgını baş gösterince ailesini yanına alarak çöle kaçır. Veba salgınının bitmesiyle geri dönen Âşûr, sokak zenginlerinden birinin mallarına el koyarak onun evine yerleşir. Bir belediye reisi gibi sokağı baştan sona onaran Âşûr sokağın reisi seçilir. Gücü ve basireti sayesinde tüm zorba aşiretleri dize getirir. Zenginlerden vergiler alarak fakirlere dağıtan bu lider küçük sokağına daha önce görülmemiş adaletli ve sosyal bir düzeni getirmeyi başarır. Belli bir süre sonra ansızın ortadan kaybolan Âşûr, Cebelâvî gibi nesiller boyunca zuhur etmesi beklenen bir kahraman olarak dilden dile dolaşır. Kendisinden sonra oğlu Şemsettin gelir. O da tıpkı babası gibi adaleti ayakta tutmaya ve ahali arasında eşitliği sağlamaya devam eder. Ancak neslinden kendisini takip eden Süleymân, Vahîd, Celâl ve Semâhe gibi liderliği eline alan şahsiyetler Cebelâvî'nin nesli gibi davasına ihanet ederek halka kan kusturur. En sonunda ilk atasının adını taşıyan Âşûr gelerek sokakta adalet temelli yeni bir düzen kurar.

2. Vâkıa

Vâkıa herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbiriyle iletişim kurma zorunluluğu hisseden bireylerin en az ikisinin karşılıklı ilişki kurması sonucunda meydana gelen olgudur. Roman yazarı, kaleme alacağı eserinin yapısını vâkıalarla kurar. Hal böyle olunca vâkıa roman türünün vazgeçilmez bir ögesi olur.¹¹

Her iki romandaki vâkıaların temel teması haklarından mahrum edilen sokak ahalisinin adalet arayışıdır. Bu insanlar fakir, zayıf, güçsüz ve yöneticilere itaat etmeye zorlanan ötekileştirilmiş kimselerden oluşan bir gruptur. *Evlâdu hâratinâ* romanında yoksulluk çeken Cebelâvî'nin ezilen soyu, mülkü idare eden yöneticilere kendilerine yapılan zulmü ve adaletsizliği şu şekilde şikayet etmektedirler:

426
OMÜİFD
"Hamdân, 'Fakirlik içinde ıstırap çekiyor ve kötü muamele görüyoruz. Hepimiz, bizi bu ıstıraptan kurtarmanız için size başvurmamız gerektiği konusunda hemfikiriz.' dedi. Bu esnada Tamer Henna araya girerek, 'Hayatın üzerine yemin ederim, yaşadığımız hayat hamam böceklerini bile eğlendiriyor.' dedi. Da'bis sesini yükselterek, 'Çoğumuz dilencilik yapıyoruz, çocuklarımız aç, çetelerden yediğimiz dayaklardan yüzlerimiz şişmiş durumda, tüm bunlar vakfın hak sahipleri olan Cebelâvî'nin çocuklarına yakışır şeyler mi?'"¹²

Benzer sözlere *Melhametu'l-harâfiş* romanında da rastlamaktayız. Aynı şekilde haklarından mahrum edilen sokak ahalisinin durumu ve adalet beklentileri torun Âşûr'un ağzından sitemkâr bir şekilde şöyle dile getirilmektedir:

"Allah'ın hizmetkârı olan bu adamların hiç umurunda değil mi aciz kulların başına gelenler? Ne zaman kapıları açacak veya surları yıkacaklar? Fâiz'in neden bu suçu işlediğini sormak istiyordu onlara. Sokaktaki yoksulluk ve eziyet ne zamana kadar böyle devam edecek? Bencil ve

11 Mustafa Ayyıldız, *Roman Tanım-Tarihçe-Teknik* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2011), 80.

12 Necîb Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2014), 130.

zalim kimseler nimetler içinde yaşarken iyi ve hayırlı kimseler neden sürünüyor? Halk neden derin bir uyku içerisinde?”¹³

Evlâdu hâratinâ romanında başkahraman Cebelâvî, topraklarının mülkünü ve idare işlerini oğlu Edhem'e bırakır. İdrîs, Edhem'i tuzağa düşürerek mülklerin tapusunun ve kendilerine bırakılacak olan mirasın yazılı olduğu sandığın açılması için bir plan yapar. Kendisini ihanete sevk eden asıl kişi İdrîs olsa da eşi Umayma'nın tesiri daha fazla olur. Umayma, Edhem'i etkisi altına alarak durumun sadece sandığı bir defa açmaktan ibaret olduğuna ikna eder ve babasına ihanet etmesine sebep olur. İhaneti suçüstü yakalayan Cebelâvî, Edhem ve Umayma'yı konaktan kovar.¹⁴

Umayma'nın Edhem'i kandırması ve Cebelâvî'nin gerçeği öğrenmesi şu şekilde vukû bulmaktadır:

“Bu basit işi yapana kadar kalbim huzura kavuşmayacak galiba. (...) Bu gece neyin var Umayma? Sana zarar verebilecek bir konuda ona karşı gelebiliyorsan dedi Umayma, muzaffer bir ses tonuyla, sana ve ağabeyine yardımı dokunacak ve kimseye zararı dokunmayacak bir konuda neden ona karşı gelemiyorsun.¹⁵ (...) Edhem elinde mumla masaya yaklaştı, altın yaldızlı harflerle süslenmiş olan kitabın kapağını inceledi, sonra elini uzatarak kitabı açtı. Büyük bir zorlukla kendini kontrol etmeye ve dikkatini toplamaya çalıştı. Eğimli, Acem tarzında bir yazı ile “Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla” yazısını okudu. Derken ansızın kapının açıldığını duydu. İster istemez o sese doğru başını hızla çevirdi, sanki başını açılan kapı yönetiyordu. Mum ışığında Cebelâvî'yi gördü. (...) ‘Çık dışarı’ diye bağırdı Cebelâvî.(...) ‘Bu evden defolun gidin,’ dedi. ‘Baba’ diye yalvardı Edhem. ‘Defolun,’ dedi Cebelâvî sert bir sesle, ‘yoksa ben sizi attırırım.’¹⁶ (...) Konağın devasa kapısı, bu sefer Edhem ve Umayma'nın evden kovuluşuna tanıklık etmek üzere açıldı. Edhem giyecek dolu bir

13 Necîb Mahfûz, *Melhametu'l-harâfîş* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2015), 578.

14 Bkz. Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 11-56.

15 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 45-46.

16 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 48-49.

bohça taşıyordu, arkasından da bir başka bohça ve biraz yiyecek taşıyan Umayma geliyordu. Üzüntüden ve korkudan büzülerek oradan uzaklaşırken ikisi de çaresizce ağlıyordu.¹⁷

İki vâkıa arasındaki benzerliğin açıkça görüldüğü *Melhametu'l-harâfiş* romanında da durum hemen hemen aynıdır. Veba salgınından sonra sokağa dönen Âşûr'un eşi Fulle (Umayma'nın Edhem'i ihanete teşvik ettiği gibi) Âşûr'un zenginlerin evlerinden birine el koyarak yanında büyüdüğü ve kendisine doğruluğu ve adaleti telkin eden Şeyh Afra'ya ihanet etmesine neden olur. Ancak çok geçmeden Edhem gibi suçu açığa çıkan Âşûr hapisaneyi boylar. Eşi Fulle ise tıpkı Umayma gibi konağı terk ederek sade ve basit hayata geri döner.

Fulle'nin Âşûr'u kandırması ve hükümetin gerçeği öğrenmesi ise şu şekilde vukû bulmaktadır:

428 OMÜİFD “Gel de bir etrafa bir bak,” diye rica etti, utana sıkıla. İki yaramaz gün boyu bir odadan diğerine gezindi durdu. (...) Deli bir ışık çaktı Fulle'nin gözlerinde. ‘Geceyi burada geçirelim,’ dedi. (...) Bir geceliğine sırf, sonra yine eski yaşamımıza geri döneriz.’ Ama sadece bir geceyle sınırlı kalmadı bu. (...) Etrafımızdaki bu nadide şeylere baksana,’ dedi. Çok kıymetli olsalar gerek. Neden bir kısmını satmıyoruz, böylece bu yaşadığımız yere yakışır bir şekilde karnımızı doyurabiliriz. ‘Ama bu başkalarının parası,’ dedi çekinerek. Kimsenin değil. Anlamalısın. Bu Allah'ın bize bir lütfü. Âşûr söyledikleri üzerine bir süre düşündü. (...) Namusumuzla harcadığımız sürece pekâlâ olabilir,” diye söylendi sonunda.¹⁸ (...) Bir sabah Âşûr en-Nâci iri cüssesiyle elleri kelepçeli, başı önünde belirdi aralarında. Bu oydu, başkası olamazdı. Etrafı askerle çevriliydi, başlarında bir zabıt vardı. Mahmud Katâif da arkalarından geliyordu. (...) Fulle kucağında Şemsettin, omuzunda bir bohça ve ağlamaktan kıpkırmızı kesmiş gözleriyle azap çeken bir güzellik timsaliydi.”¹⁹

17 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 52.

18 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 72-74.

19 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 83-84.

Âşûr Edhem'den farklı olarak hapishaneden çıktıktan sonra liderliği eline alır ve sokakta sosyalizme dayalı adaleti tesis eder. Edhem'in ise kendisine böyle bir fırsat verilmemiş ve affedilmesi ancak ömrünün son yıllarına rastlamıştır. Her iki vâkıada da kadın figürünün erkekler üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Yine her iki kadının da gözleri yaşlı bir şekilde feryat figan ve ellerinde bohçalarıyla konaktan ayrılmaları iki romanda yapılan benzer iki tasvirdir. Bu iki vâkıa arasındaki fark ise Âşûr'un konaktan kovularak gerçek hapishaneye atılması Edhem'in ise konaktan kovularak yoksulluk ve zorlu geçecek olan dünya hapishanesine gönderilmesidir.

Yine her iki romanda zulüm yapan aşiret kodamanlarının ezilen halkın desteğiyle Cebelâvî ve Âşûr'un nesli önderliğinde feci bir şekilde cezalandırıldıkları görülmektedir. *Evlâdu hâratinâ*'da Cebelâvî'nin soyu mülkün gelirlerinden mahrum bırakılarak şiddetli zulümlere maruz kalır. Zulümlere daha fazla dayanamayan halk en sonunda adaletsiz bir şekilde mülkü yönetenlere karşı isyan bayrağını çekerek haklarını geri almayı başarırlar.

Çıkan isyanda zalimlerin ve onların askeri gücünü sembolize eden kodamanların akıbeti şöyle tasvir edilmektedir:

“Geçidin iki yanındaki pencereler yıldırım hızıyla açıldı; çukura tesimaler, kaplar, leğenler ve kırbalarla sular boşaldı. Hamdân'ın adamları tereddüt etmeden yaklaşp sepetlerindeki taşları çukura döktüler. Sokak, tarihinde ilk defa çete liderlerinin çığlıklarını duydu. Zaklût'un başından kan fışkırdı; çamurlu suların içinde debelenen Hammûda'nın, Bereket'in, el-Leysi'nin ve Ebû Serî'in kafası sopaların altında ezildi. Liderlerinin başına gelenleri gören diğerleri kaçarak onları meçhul kaderleriyle baş başa bıraktılar. Sular sel gibi döküldü, taşlar ve sopalar merhametsizce indi. Bugüne kadar insanların kulaklarına küfür ve hakarettten başka bir şeyin çıkmadığı boğazlardan imdat çığlıkları ulaştı.”²⁰

20 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 206-207.

Melhametu'l-harâfiş romanında aynı olayın birebir tekerrür ettiği görülmektedir. Sokaktaki insanların haklarını gasp eden aşiret lideri ve kodamanlar, en-Nâci ailesinden Âşûr önderliğinde çıkan isyanda yıllarca zulmettikleri halk tarafından feci bir şekilde cezalandırılırlar. Aniden patlak veren ve romanın ana temasını oluşturan sosyalizm isyanı *Melhametu'l-harâfiş* romanında şöyle tasvir edilmektedir:

“Âşûr ayağa kalktı ve sınıksız yapıştı değneğine. Kahvehanenin çırağı aşiret kodamanlarını çağırmak için dışarı koştu. Müşteriler korkudan sokağa kaçtılar. Hassûna ve Âşûr değnekleri salladılar. Her iki değnek bir duvarı yıkarasına çarpıştı birbirine. Şiddetli ve amansız bir kavga patlak verdi. Hassûna'nın adamları dört bir yandan akın ettiler, sokakta kimse kalmadı, dükkânlar kapandı, pencereler ve kafesler dolup taşı. Derken ansızın sokağı deprem gibi sarsan ve kimsenin beklemediği bir olay oldu. Ayaktakımı ara yollardan ve metruk binalardan ellerinin ulaştığı tahta parçaları, sandalye ve sopalarla bağırarak sel olup Hassûna'nın adamlarına doğru aktılar. Onlar da bocalayarak hemen saldırıdan savunmaya çekildiler. Âşûr, Hassûna'nın koluna darbe vurunca değneği elinden düştü. Bunun üzerine hemen saldırarak kollarını beline dolayıp onu sınıksız kavradı ve onu kemiklerini çatırdatana kadar sıktı. Sonra da şuuru ve itibarını kaybeden reisi başının üzerine kaldırıp sokağın ortasına fırlattı. Ayaktakımı aşiretin adamlarının etrafını kuşatıp ellerindeki sopaları ve kiremitleri başlarında kırdılar. Kaçanlar şanslıydı.”²¹

Diğer bir vâkıa benzerliği de Mısır kültürünün her iki romanda görülen yansımalarıdır. Hiçbir edebî tür, içinde bulunduğu siyasi, toplumsal ve kültürel çevreden bağımsız olarak gelişme göstermez. Eserlerinde milli kültüre değinmeyen yazarlar hitap ettikleri toplumda kalıcı olmayı başaramazlar. Bundan hareketle romanlarını ustaca kaleme alan Necîb Mahfûz'un, eserlerinde doğup büyüdüğü Mısır sokağını açık bir şekilde tasvir ettiği görülmektedir. Örneğin düğün öncesi yapılan hazırlıklar yazarın her iki romanında neredeyse aynı şekilde tasvir edilmektedir. Dolayısıyla bu romanları eline alan okuyucu aynı zamanda düğün

21 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 592-593.

öncesi yapılan bu hazırlıklardan Mısır'ın gelenek ve göreneklerine dair bilgiler de edinmektedir.

Evlâdu hâratinâ'da Kasım'ın düğün öncesi yaptığı hazırlıklar şöyle aktarılmaktadır:

“Kasım kendine bir cellabiye, biraz iç çamaşırı, işlemeli bir sarık, sarı deriden terlikler, kamaştan bir baston ve bir enfiye kutusu aldı. Şafak ağarınca hamama gitti buhar banyosu yaptı, kaplıcaya girdi, masaj yaptırdı, yıkandı ve koku süründü, sonra da küçük bir odada uzanarak çayını yudumlayıp mutluluk hayalleri kurdu.”²²

Melhametu'l-harâfîş'te Âşûr'un düğün öncesi yaptığı hazırlıklar ise şöyle aktarılmaktadır:

“Âşûr hamama gidip tıraş oldu, yıkanıp paklandı, saçlarını taradı, bıyıklarını kıırttı, gül suyu süründü ve cilalı ceviz ağacından bir misvakla dişlerini temizledi. Sonra dökümlü beyaz bir kaftan ile koca ayakları için özel olarak yapılmış kırmızı deriden çarıklar giydi.”²³

3. Mekân

Roman esası itibariyle bir terkip, mekân da bu terkibi meydana getiren en önemli unsurlardan biridir. Olayların vukû bulunduğu köy, kasaba, mahalle, semt, şehir, ülke, deniz, ova vb. geniş mekânlardan oluşan yerler açık mekânlardır. Ev, konak, apartman, okul, dükkân, otel gibi yerler de kapalı mekânlardır. Sahnenin en önemli parçalarından biri de hiç şüphesiz mekândır. Çevre diye isimlendirilen bu faktör, olay örgüsünün gerçekleşeceği düzlemi oluşturduğundan birçok ipucu taşımaktadır. Bu sebeple kurgulanan eserlerde mekân unsurunun rastgele seçilmesi imkânsızdır. Çoğu kez mekân önemli bir işlev görerek başlatıcı, bağlayıcı ve tamamlayıcı bir görevle de yüküldür.²⁴ Roman esası itibariyle bir terkip, mekân da bu terkibi meydana getiren en önemli unsurlardan biridir. Bazı realist

22 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 352.

23 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfîş*, 29.

24 Ayyıldız, *Roman Tanım-Tarihçe-Teknik*, 183-84.

yazarlar vâkıyanın gerçeğe yakın bir şekilde cereyan ettiğini okuyucusuna göstermek adına fiziki çevreye daha çok önem vermektedirler. Bu bilinçle kaleme alınan realist romanlarda mekânın kişiler üzerinde önemli bir etkileyici unsur olduğu düşünüldüğünde vâkıa konusunun kahramanların gözüyle tasvir edilmesi gerekli görülmektedir. Çünkü bir mekân olduğu gibi değil aksine onu gören insanın gözüyle aktarıldığı ölçüde etkili olur. Ancak klasik romanlarda eşya, mekân ve insan birbirinden tamamen bağımsızdır ve bu durum romancıyı hiç ilgilendirmez. Onun için önemli olan sadece vâkıayı sunmaktır.²⁵

Her iki romanda mekânlar arasında benzerliklerin olduğu görülmektedir. Mısır'ın boş ve ıssız arazileri, mezarlıkları ve fakir sokakları bu romanların ortak mekânlarıdır. Ayrıca *Evlâdu hâratina*'daki büyük konak ile *Melhametu'l-harâfiş*'teki tekke ve bahçesi yine aynı ruhu yansıtmaktadır.²⁶ *Evlâdu hâratinâ* romanındaki konak ile *Melhametu'l-harâfiş*'teki tekkenin işlevi ve neyi sembolize ettiğine geçmeden önce bu mekânların fiziki tasvirlerini ele alalım.

Evlâdu hâratinâ'daki konak uçsuz bucaksız bir çölde yer alan, geniş bir bahçesi ve içinde dut ağaçlarının olduğu bir mekândır. Konağın içi biraz tasvir edilip içindekiler hakkında bilgi verildikten sonra Edhem'in kovuluşuyla beraber kapılar kapanmakta ve daha sonra tıpkı tekke gibi gizemli bir yer olarak sokaktaki yerini almaktadır. *Melhametu'l-harâfiş*'teki tekkeye bakıldığında yine bahçesinin dut ağaçları ve türlü meyvelerle kuşatıldığı bir yer olduğu görülmektedir. Her iki romanda da konak ve tekke gizli manalar barındırmakta ve olayların gerçekleştiği merkezî mekânlardan sayılmaktadırlar.

Evlâdu hâratinâ romanında konak Arş-ı Âlâ²⁷ veya cenneti²⁸ sembolize ettiği gibi *Melhametu'l-harâfiş*'teki tekkenin de aynı şekilde Arş-ı Âlâ

25 Mehmet Tekin, *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989), 44-45; Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Narlı, "Romanda Zaman ve Mekân Kavramları", *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/7, (2002): 98-102.

26 Abdullah İbrâhim, *Mevsûatu's-serdi'l-'arabi* (Abu Dabi: Qindil, 2016), 5: 146.

27 Abdulhamîd Keşk, *Kelimetuna fi'r-reddi alâ evlâdi hâratinâ: Necib Mahfûz* (Kâhire: el-Muhtârü'l-İslâmî, 1987), 94; Yıldız, *Necib Mahfûz'un Sembolik Romanları*, 76; Rashad Seyi-

veya cenneti, konakta çalışan hizmetliler ile tekkede yerleri süpüren ve ilahi okuyan dervişlerin ise Allah'ın hizmetinde onu tesbih eden melekleri sembolize ettiği söylenebilir.

Ortak mekânlardan biri de sokaktır. Bu mekân her iki romanda da aynı şekilde tasvir edilmektedir. *Evlâdu hâratinâ*'daki Cebelâvî Sokağı ile *Melhametu'l-harâfiş*'teki el-Hüseyn Sokağı aşiret reisleri, kodamanlar, vekilharç, zenginler, ezilen ayaktakımı, bohçacılar ve fahişeler dâhi herkesin paylaştığı ortak alandır. Her iki sokakta da zenginlerin evleri sıradan insanların evlerinden daha görkemli ve şaşaalıdır. Bu da iki kesim arasındaki uçurumu somut bir şekilde açıklamakta ve adaletsizliğin portresini gözler önüne sermektedir.

Evlâdu hâratinâ romanındaki bu sokağın dünyayı²⁹ veya Allah'ı³⁰ sembolize ettiği gibi *Melhametu'l-harâfiş*'teki sokağın da dünyayı³¹ sembolize ettiği söylenebilir.

4. Zaman

Romanın aslî unsurlarından biri de zamandır. Olaylar belli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelir. Bu zaman nesnel, vakıa ve anlatma zamanı olmak üzere üçe ayrılır. Nesnel zaman gerçek dünyada akıp giden ve insan zihninin dışında kalan zamandır. Örneğin Birinci Dünya Savaşının yaşandığı zaman 1914 ve sonrasını kapsayan zamandır. Vakıa zamanı ise sadece olayların meydana geldiği ve anlatıldığı zamandır. Bu zaman diliminde ileriye dönük sıçrayışlar yapılabilir. Vakıa zamanı aynen aktarma, özetleme ve genişletme şeklinde üçe ayrılır. Anlatma zamanı ise romanda geçen olayların başka biri tarafından öğrenilip yeniden kurgulan-

dov, *Necib Mahfuz'un Cebelâvî Sokağı'nın Çocukları Eserinin Şahıslar Bakımından İncelenmesi*, 59.

28 Corc Tarabîşî, *Allahu fi rihleti Necib Mahfuz er-remziyye* (Beyrut: Dâru't-Talîa, 1988), 9.

29 Seyidov, *Necib Mahfuz'un Cebelâvî Sokağı'nın Çocukları Eserinin Şahıslar Bakımından İncelenmesi*, 59; bkz. Tarabîşî, *Allahu fi rihleti Necib Mahfuz*, 9.

30 Yıldız, *Necib Mahfuz'un Sembolik Romanları*, 66.

31 Recâ Nakkâş, *Fî hubbi Necib Mahfuz* (Kâhire: Dâru'ş-Şurûk, 1995), 155; Muhammed Hasan Gânim, *et-Tahlilu'n-nefsi dirâstun nefsiyyetun fi Melhameti'l-Harâfiş li Necib Mahfuz* (b.y.: el-Kutubu'l-'Arabîyye, 2004), 152.

dıktan sonra aktarılmasıdır. Bu zaman diliminde olaylar anlatılırken geriye dönüşler ile hatırlatma ve çağırışimler yapılabilir. Kendi içinde anında aktarma ve sonradan aktarma olmak üzere ikiye ayrılır.³²

Her iki romanda zaman kavramı kesin bir şekilde belirtilmemektedir. İşlenen konular ve meydana gelen olayların tamamında gerçek yani nesnel zamana açık bir şekilde değinilmemektedir. Bununla birlikte zamanın neredeyse tamamen ortadan kalktığı bu romanların yüzyılları içeren bir zaman dilimini içerdiği kesin bir şekilde ifade edilebilir. Yazar, zamanın çok hızlı ve nesnelin dışında aktığı iki romanda da bazen 10-20 yıl gibi bir süreyi sıçrama yaparak atlamakta ve bu süre zarfında meydana gelen olayları ise anlatmamakta ya da özetleme tekniğini kullanarak kısaca değinmektedir. Bununla beraber yazar sabah, gece, birkaç gün sonra, birkaç yıl sonra, kış mevsimi, yaz sıcağı, kuşluk vakti gibi zamansal ifadelerle iki eserde de bol bol yer vermektedir.

434

OMÜİFD

Zamanın kesin olarak belirtilmediği şu tarz ifadeler her iki romanda da daha yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

“Ve etrafa sıcak nefesini yayan yaz ayı geldi.”³³

“Kış, kıyafetini son defa katlıyor (bitiyor).”³⁴

“Ve on yıl huzurlu bir şekilde akıp gitti.”³⁵

“Üç gün boyunca gelmeyen Vahîd, dördüncü günün gecesinde geri döndü.”³⁶

“Yine karanlık (Gece)... Kemer altında vücut buluyor, dilencileri ve serserileri örtüyor.”³⁷

“Ve sabah oldu, el-Hamdânlar’dan tek bir adam bile evden çıkmadı.”³⁸

32 Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 128-134.

33 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 245.

34 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 57.

35 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 156.

36 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 309.

37 Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 44.

“İkindiden önce iki adam birlikte dışarı çıktılar.”³⁹

“Şafak sökene kadar uyuyamadı, korku içinde çok azap çekti.”⁴⁰

“Gökyüzü sonbahar sisiyle kaplıydı, havada da hafif bir esinti vardı.”⁴¹

“Kâsım bayram günü pencere kenarına oturmuş, sokağı izliyordu.”⁴²

5. Şahıs

Necîb Mahfûz'un *Evlâdu hâratinâ* ve *Melhamet'ul-harâfiş* adlı romanları şahıs kadrosu ile bu şahısların temsil ettikleri semboller yönünden oldukça zengindir. Olaylar Cebelâvî ve en-Nâci ailesinin fertleri etrafında cereyan etmektedir. Şahıs kadrosu çok boyutlu olan romanlarda kahramanların tamamı farklı açılardan ve yönlerden ele alınmaktadır. Romanlar aynı zamanda Mısır toplumunun portesini yansıtan meyhane ve kahvehane çalışanları, aşiret reisleri, kodamanlar, fahişeler, bohçacılar gibi yardımcı şahıs kadrosu açısından da oldukça zengindir. Şahıs kadrosu ve olayların sürekli değiştiği sokakta insanların iyilik-kötülük, umut-karamsarlık, acizlik-güç, zenginlik-fakirlik, korku-güven, yaşam-ölüm, ihanet-fedakarlık, adalet ve zorbalık ikilemi arasındaki değişim ve dönüşümleri; ezilen ayak takımı, aşiret reislerinin zorbalığı, kadınlar, meyhane ve esrar tekkelerinde kafa bularak zevkten dört köşe dönen hayata dair hiçbir beklentisi olmayan insanlar romanlarda geniş bir şekilde işlenmektedir.

Evlâdu hâratinâ romanını inceleyen Musa Yıldız, şahıs kadrosunu üç grup altında toplamaktadır. Bunlardan birinci grup köşlerde oturan vekilharç ve fedaileri, ikinci grup kulübelerde yaşayan fakir halk, üçüncü grup ise zaman zaman ikinci grubun içerisinden çıkarak olaylara yön veren önderlerdir.⁴³ Örnek verecek olursak; roman şahsiyetlerinden yöne-

38 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 141.

39 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 169.

40 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 171.

41 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 296

42 Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 382

43 Bkz. Yıldız, *Necîb Mahfûz'un Sembolik Romanları*, 62.

tici olan el-Efendi birinci grubu, fakir ve ezilen Hamdânlar ikinci grubu, Cebel ise ezilen Hamdânların içerisinde çıkararak onlara önderlik eden üçüncü grubu temsil etmektedir.⁴⁴

Melhametu'l-harâfiş romanının da şahıs kadrosu yönünden bu üç grup altında tasnif edildiğini söyleyebiliriz. Romanda birinci grubu aşiret reisleri, ikinci grubu ezilen halk, üçüncü grubu ezilen halkın arasından çıkararak olaylara yön veren önderler oluşturmaktadır. *Melhametu'l-harâfiş* romanındaki bu üçlü şahıs kadrosundaki birinci gruba aşiret reislerinden Hassûna, ikinci gruba el-Harâfiş ve üçüncü gruba el-Harâfiş'in içerisinde çıkararak onlara önderlik eden Âşûr örnek verilebilir.⁴⁵

Romanların şahıs kadrosunu ortak özellikler taşıyan iki şahsiyet üzerinden karşılaştırmak yerinde olacaktır. *Evlâdu hâratinâ* romanının başkahramanı Cebelâvî tüm mülklerin sahibidir. Zamanla mülkün idaresini oğullarından Edhem'e teslim eder ve köşeye çekilir. Oğlu Edhem'in ihanetiyle konağa kapanır ve ortalıktan kaybolur. Aradan uzun asırlar geçse de hiç kimse tarafından öldüğü kabul edilmez. Ahaliden bazı kimseler Cebelâvî'nin kendilerini neden bu halde bıraktığını ve yardım etmediğini sorgular. Cebelâvî ise sokakta vukû bulan olayları çok iyi bilir ve belli aralıklarla da olsa kendi neslinden birileriyle çölde veya karanlıkta ruhânî yollarla bağlantı kurarak onlara haklarını almak için manevi güç telkin eder.

Melhamet'ul-harâfiş romanında da aynı durum tekerrür etmektedir. Şöyle ki; Âşûr, sokağında adaleti tesis edip herkesin arasında eşitliği sağladıktan sonra Cebelâvî gibi ansızın ortadan kaybolur. Kendisinden sonra liderliği, onun adına oğlu Şemseddin üstlenir. Şemseddin'in dönemi de babasının dönemi gibi parlaktır. Ancak kendisinden sonra gelen oğlu Süleymân davaya ihanet eder. Zamanla gelirlerden mahrum edilen sokak ahali ise şiddetli zulümlere maruz kalır. Âşûr, Cebelâvî gibi meydana gelen zulümleri görür ve belli aralıklarla neslinden birileriyle rüya yolu-

44 Bkz. Mahfûz, *Evlâdu hâratinâ*, 120-221.

45 Bkz. Mahfûz, *Melhametu'l-harâfiş*, 541-599.

la bağlantı kurarak onlara haklarını almak ve adaleti tesis etmek için manevi güç telkin eder.

Evlâdu hâratinâ romanının başkahramanı olan Cebelâvî'nin Allah'ı sembolize ettiği,⁴⁶ Âşûr'un da Allah'ı, insanoğlunun ilk atası Hz. Adem'i ve insanlığı kurtuluşa çağıran Hz. Nuh'u⁴⁷ veya sokağa yeniden adalet ve huzuru getirmesi beklenen Mehdi'yi⁴⁸ sembolize ettiği ifade edilmektedir.

Bir başka görüşe göre Âşûr, yaşadığı zühdi hayat ve takvasıyla Ömer b. Abdülaziz veya Selmân-ı Fârisi'yi, güçlü iktidarına ve her şeye sahip olmasına rağmen zenginlere karşı fakirlerin yanında yer almasıyla da Hz. Ömer'i⁴⁹ sembolize etmektedir.

Sonuç

Modern Arap romancılığının öncü isimlerinden kabul edilen Necîb Mahfûz, başta Mısır olmak üzere tüm Arap dünyasında bu türün sembol ismi olarak kabul edilmiştir. Mahfûz'un Arap romancılığında bu denli bir şöhreti kazanmasında roman tekniğine hâkim olmasının yanı sıra konularını bizzat doğup büyüdüğü Mısır sokağından seçmesi olmuştur. Öyle ki *Evlâdu hâratinâ* ve *Melhametu'l-harâfiş* gibi insanlık serüvenini ele aldığı romanlarında dâhi bu sokağı terk etmemiş ve şahıs kadrosundan mekân tasvirine kadar tüm malzemeyi bu sokağın içerisinde yoğurmuştur.

Evlâdu hâratinâ ve *Melhametu'l-harâfiş* romanlarının ana konusu, gücü elinde bulunduran yönetimler ve ezilen halklar arasında patlak veren

46 Keşk, *Kelimetuna fi'r-reddi alâ Evlâdi Hâratinâ: Necîb Mahfûz*, 93.

47 Ahmed ed-Dureyni, "Mi'zenetu en-Nâci el-ehîre". Erişim: 20 Ocak 2017. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/1234504>; Detaylı bilgi için bkz. Haydar Berzân Sekrân el-Ukeyli, "et-Tekâbulâtü'n nassiyeye fi rivâyeti melhameti'l-harâfiş", *Mecelletu Kulliyeti'l-Âdâb*, 1/101 (2012), 186.

48 Detaylı bilgi için bkz. Ahmed Sabri, "Melhametu'l-harâfiş Necîb Mahfûz ani'l-Mehdiyyi'l-muntazar". Erişim: 31 Ağustos 2017. <https://elmahatta.com/ملحمةالحرافيش->نجيب-محفوظ a.mlf., "Harâfiş hînema rea Necîb Mahfûz el-Mehdiyye'l-muntazar". Erişim: 14 Aralık 2018. <https://www.ida2at.com/alharafish-when-najeeb-mahfouz-saw-almahdi/>.

49 Sabri Zemzem, "el-Harâfiş ve'l-lissu'ş-şerif". Erişim: 2 Eylül 2016. <https://www.masress.com/ahram/1548846>.

adalet savaşıdır. Vukû zamanı belli olmayan olaylar, iktidar ve gücü elinde bulunduran aşiret sistemi etrafında dönmüştür. Necîb Mahfûz bu romanlarla özelde Mısır'ı ve siyasi yapısını genelde ise dünya halklarının ortak problemi olan adalet ve eşitlik olgusunu ele alarak bir çözüm üretmeyi hedeflemiştir. Romanlarda yazarın dikkat çektiği ve adaletin tesis edilmesini engellediğini düşündüğü sebeplerin başında iktidar ve para hırsı gelmiştir. Yazar, romanlarda âdil ve sosyalist rejimin ancak ezilenlerin desteği ve nesillerin adalet prensiplerini sahiplenmesiyle gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Bu da Necîb Mâhfûz'un yaşadığı dönemde Mısır'ın siyasi açıdan içinde bulunduğu dönemin tablosunu sunan önemli bir tespit olmuştur.

Mâhfûz'un bu romanlarında gerçek zamana delalet eden bir işaretin olmadığı ve buna dair okuyucuya bir bilgi sunmadığı görülmüştür. Her iki romanda olaylar zamanın belli bir döneminde ortaya çıkan ve daha sonra tekrar zuhur etmek üzere ortadan kaybolan bir şahsiyetin etrafında dönmüştür. Hâdiseler birbirine benzeyen zaman ve mekân zemininde vukû bulmuş, her ikisinde de ataerkillik ön plana çıkmış, şahsiyetler yönetimi ele geçirmek için birbiriyle savaşmış ve sürekli iktidar değişikliği olmuştur. Mahfûz, romanın kahramanlarına âdil yönetim ideolojisi ve sosyalizm fikrini yükleyerek beklentilerini onlarla temsil etmiştir.

438

OMÜİFD

Kaynakça

- Ayyıldız, Mustafa. *Roman Tanım-Tarihçe-Teknik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2011.
- Bedrâvi, Nâdiye. *Necîb Mahfûz ve siyeğu rivâyetin cedîde*. el-Cîze: Mektebetu'l-Enclû'l-Mısriyye, 1996.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözünleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 15. Basım, 2017.
- Dureyni, Ahmed. "Mi'zenetu en-Nâci el-ehîre". Erişim: 20 Ocak 2017. <https://www.almasryalyoum.com/news/details/1234504>.
- Turan-Dağ, "Mısır Tarihinde Enver Sedat Dönemi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 78 (2018): 306-323.
- Gânim, Muhammed Hasan. *et-Tahlilu'n-nefsi dirastun nefsiyyetun fi Melhameti'l-Harâfiş li Necîb Mahfûz*. el-Kutubu'l-'Arabiyye, 2004.

- İklâdiyûs, Enîs Fehmi. *Udebâu fazû bi câzeti nûbel*. Kâhire: Merkezu'l-Ehrâm li't-Tercemeti ve'n-Neşr, 1999.
- İbrâhim, Abdullah. *Mevsûatu's-serdi'l-'arabi*. 9 Cilt. Abu Dabi: Qindîl, 2016.
- Kozakoğlu, Yasemin. *Necib Mahfuz'un es-Sulasıyye (Üçleme), Adlı Eserinde Kadın Figürü*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Keşk Adbulhamîd, *Kelimetuna fir'reddi alâ Evlâdi hâratinâ: Necib Mahfuz*, Kâhire: el-Muhtârû'l-İslâmî, 1987.
- Mahfûz, Necîb. *Ezilenler*. İstanbul: Kırımızı Kedi, 2. Basım, 2011.
- Mahfûz, Necîb. *Melhametu'l-harâfîş*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 6. Basım, 2015.
- Mahfûz, Necîb. *Evlâdu hâratinâ*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 13. Basım, 2014.
- Nakkâş, Recâ. *Fî hubbi Necib Mahfuz*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 1. Basım, 1995.
- Nakkâş, Recâ. *Necib Mahfuz safahâtun min muzakkerâtihi ve advâu cedîde alâ edebihi ve hayâtîhi*. Kâhire: Merkezu'l-Ehrâm li't-Tercemeti ve'n-Neşr, 1998.
- Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekan Kavramları". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/7 (2002): 92-106.
- Seyidov, Rashad. *Necib Mahfuz'un Cebelâvî Sokağı'nın Çocukları Eserinin Şahıslar Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Sabri, Ahmed. "Melhametu'l-harâfîş Necib Mahfuz ani'l-Mehdiyyi'l-muntazar". Erişim: 31 Ağustos 2017. <https://elmahatta.com/ملحمة-الحرافيش-نجيب-محموظ/>.
- Sabri, Ahmed. "Harâfîş hînema rea Necib Mahfuz el-Mehdiyye'l-muntazar". Erişim: 14 Aralık 2018. <https://www.ida2at.com/alharafish-when-najeeb-mahfouz-saw-almahdi/>.
- Tonguç Basmacı, Leyla. *Cebelâvî Sokağı'nın Çocukları*. İstanbul: Kırımızı Kedi, 7. Basım, 2010.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı ve Romanın Unsurları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 1989.
- Tarabîşî, Corc. *Allahu fî rihleti Necib Mahfuz er-remziyye*. Beyrut: Dâru't-Talîa, 1988.
- Ukeyli, Haydar Berzân Sekrân. "et-Tekâbulâtun nassıyye fî rivâyeti Melhameti'l-harâfîş". *Mecelletu Kullıyyeti'l-Âdâb*, 1/101 (2012): 169-197.
- Yıldız, Musa. "Mısırlı Yazar Necib Mahfuz'un Evlâdu hâratinâ Adlı Romanındaki Sembolik Kavramlar ve Çözümlemesi". *Birinci Orta Doğu Semineri (Kavramlar Kaynaklar ve Metodoloji): Bildiriler (Elazığ, Mayıs, 2003)*: 209-238.
- Yıldız, Musa. *Necip Mahfuz'un Sembolik Romanları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Zemzem, Sabri. "el-Harâfîş ve'l-lissu's-şerif". Erişim: 2 Eylül 2016. <https://www.masress.com/ahram/1548846>.